C. POPA-LISSEANU

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

www.dacoromanica.ro

FONTES

HISTORIAE DACO-ROMANORUM

FASCICULUS VI

RICARDI

DE INVENTA UNGARIA MAGNA

EDIDIT

G. POPA-LISSEANU

TIP. «BUCOVINA» BUCUREȘTI
1 9 3 5

www.dacoromanica.ro

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

VOLUMUL VI

DESCOPERIREA UNGARIEI MARI

DE

RICARDUS

TRADUCERE DE

G. POPA-LISSEANU

TIP. «BUCOVINA» BUCUREȘTI
1 9 3 5

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Este o enormă deosebire, ca valoare istorică, între o cronică şi un document. O cronică este compusă, de cele mai multe ori, după alte cronici sau după informaţiuni cari pot să nu fie întotdeauna exacte. O cronică este, în general, o lucrare de compilaţie, o consemnare de date, iar nu o operă de creaţiune, originală. Ea nu face întotdeauna dovadă istorică şi valoarea ei documentară poate fi pusă uneori la îndoială.

Cu totul altfel de caracter au documentele. Acestea fiind lucrări spontane şi, în momentul în care se produc, de actualitate, emanând, de cele mai multe ori, dela autorităţi, valoarea lor probatorie este cu mult mai mare. Un document, bunăoară o diplomă regală sau o bulă papală, constituie mai totdeauna o dovadă sigură, o probă pe care istoricul este ţinut să pună temei.

Căci, dacă autoritatea istorică a unui Notar anonim sau a unui Geograf anonim, ori a unei cronici ca cea a lui Simon de Kéza, poate fi câteodată bănuită, — istoricul ce se bazează pe astfel de izvoare fiind îndreptăţit să discute veracitatea afirmaţiunilor lor, — o descriere ca aceea pe care ni-o procură Rogerius, în Carmen miserabile, asupra unor chestiuni precise şi de actualitate în timpul său, ori un Raport pe care îl prezintă superiorului său un călugăr asupra unei călătorii, nu pot să fie decât izvoare istorice sigure — cu excepţia inevitabilelor exagerări de stil datorite temperamentului scriitorului.

Iată de ce credem noi că informaţiunile ce ne dă Ricardus, un călugăr care a scris pe la anul 1236, nu pot să fie decât un izvor istoric de mâna întâi.

Cine este Ricardus?

www.dacoromanica.ro

Asupra vieţii şi personalităţii lui Ricardus (sau Richardus) nu avem nici un fel de date. Sigur este că a fost un călugăr. El n'a fost o înaltă faţă bisericească care, pentru faptele sale sau pentru vr'o operă a sa de creaţiune, să fi atras atenţia contimporanilor asupra sa. El este un simplu călugăr, aproape anonim, care prezintă un raport superiorului său despre o misiune ce a avut de îndeplinit, fie el însuşi, fie călugărul predicator Julianus, cu care cei mai mulţi istorici îl identifică. Raportul acesta ni s'a păstrat şi noi îl publicăm în original şi în traducere [1]).

In veacul al XIII, înainte de marea invazie a Tătarilor, din 1241, s'au trimis mai multe misiuni în Orient. Aceste misiuni aveau de scop, pe de o parte, să încreştineze pe păgâni, predicându-le cuvântul evangheliei, iar, pe de altă parte, să aducă informaţiuni asupra stărilor din Orient, de unde veneau fel de fel de veşti urâte cari turburau liniştea Europenilor.

In Ungaria se ştia, pe vremea aceasta, din cronici şi din tradiţia orală, că Maghiarii, venind din Asia, au lăsat acolo moşi şi strămoşi, că era acolo o Ungarie mare — Ungaria maior [2]), uetus Hungaria [3]) — ţară care era încă păgână. Ea nu trebuia lăsată în prada necredinţii, ci adusă la învăţătura lui Iisus.

De altfel, statul unguresc, având în epoca regilor Arpadieni, un caracter mai mult eclesiastic, pus sub influenţa atotputernicilor pontifi dela Roma, era natural ca regii cari îşi primeau coroana din mâinile papilor sau ale reprezentanţilor acestora, să dea ascultare indicaţiilor Sfântului Scaun, şi să-şi facă un ideal al vieţii lor din propagarea creştinismului printre păgâni, şi a catolicismului, în special, printre schismatici.

---

1) Cf. Hurmuzaki, *Doc.* I, p. 155. Cf. A. Sacerdoţeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains* şi G. I. Brătianu, *Recherches sur le Commerce Génois*, p. 201. D-l Brătianu ne dă şi un rezumat al lui Ricardus.

2) Fejér, *Codex Dipl.* IV. 1. p. 50.

3) Albericus Trium Fontium, *Chron.* în *Mon. Ger. Hist.* XXII, p. 942.

www.dacoromanica.ro

Astfel se explică trimiterea atâtor misionari în Europa de răsărit şi în Asia.

Inainte de misiunea despre care ne raportează Ricardus, ni se aminteşte de o altă misiune pe care regele Bela al IV o trimisese să facă cercetări în Ungaria Mare. Este misiunea Fraţilor predicatori şi a Fraţilor minori, de care ne vorbeşte scrisoarea de mai târziu, din anul 1241, a unui episcop din Ungaria, adresată episcopului din Paris, misiune care pare a fi fost măcelărită de Tătarii, numiţi Mordani[1]).

Misiunea a doua, trimeasă de regele Bela al IV, în anul 1235, este mai importantă în rezultate decât misiunea precedentă sau decât misiunile precedente — dacă ele vor fi fost mai multe, după cum se presupune — fiindcă despre ea ni s'au păstrat două documente de mare valoare. Aceasta a doua misiune a fost pusă subt conducerea călugărului predicator Julianus. Dela acesta avem o scrisoare adresată episcopului din Perugia (Italia), delegat al Scaunului Apostolic şi raportul de mai sus al lui Ricardus, despre care se susţine că ar fi aceeaşi persoană cu Julianus.

Scrisoarea adresată delegatului Apostolic ni s'a păstrat în două variante, amândouă publicate în Colecţiunea de documente Hurmuzaki[2]), iar raportul lui Ricardus, mult mai important din punct de vedere istoric, fiindcă el ne dă o serie întreagă de note interesante de drum, până în Ungaria mare şi înapoi, se găseşte deasemenea publicat în Colecţia Hurmuzaki[3]).

Pentru Maghiari, Raportul acesta care descopere lângă fluviul Ethyl pe strămoşii Ungurilor de odinioară, strămoşi cari, deşi nu aveau nici o noţiune despre Dumnezeu, vorbeau încă limba ungurească, este evident de o extremă importanţă.

Pe noi, Românii, însă ne interesează acest Raport al lui Ricardus-Julianus, în special, în afară de faptul că ne oferă o

---

1) Hurmuzaki, *Doc.* I. p. 207: Per illos (Mordanos) credo esse interfectos Praedicatores et fratres minores, et alios nuncios, quos miserat Rex Ungariae ad explorandum.

1) Hurmuzaki, *Doc.* I. p. 145 şi p. 148.

2) Hurmuzaki, *Doc.* I. p. 155.

www.dacoromanica.ro

lectură instructivă, întâiu, pentru menţiunea ce o face chiar dela început, despre existenţa faimoaselor *pascua Romanorum* din Pannonia, despre cari ne vorbesc şi celelalte cronici, atât din Ungaria cât şi din afară de Ungaria, al doilea, pentru precizarea ce el ne dă că în drumul lor Ungurii, trecând prin diferite state, le-au distrus — *qui cum multa regna pertransissent et destruxissent* — iar că, ajungând în Pannonia n'au găsit aci o ţară pustie, pe care să o ocupe fără lupte, ci au trebuit să cucerească popoarele aflate aci — *subiectis sibi populis* — şi în sfârşit, al treilea, pentru amintirea ce o face că Fraţii predicatori în drumul lor spre răsărit, au trecut prin Bulgaria lui Ioan Assan şi prin Rumelia ce aparţinea atunci imperiului bizantin, — *per Bulgariam Assani et per Romaniam.*

www.dacoromanica.ro

DE FACTO UNGARIE MAGNE

A

FR. RICARDO ORDINIS FF PREDICATORUM INVENTO TEMPORE DOMINI GREGORII IX.

Inventum fuit in gestis Ungarorum christianorum, quod esset alia Ungaria maior, de qua VII duces cum populis suis egressi fuerant, ut habitandi quererent sibi locum, eo quod terra ipsorum multitudinem inhabitancium sustinere non posset, qui cum multo regna pertransissent et destruxissent, tandem uenerunt in terram que nunc Ungaria dicitur, tunc uero dicebatur pasca Romanorum. Quam inhabitandam pre terris ceteris elegerunt, subiectis sibi populis, qui tunc habitabant ibidem. Ubi tandem per sanctum Stephanum primum ipsorum [1]) regem ad fidem catholicam sunt reuersi, prioribus Ungaris a quibus ipsi descenderant, in infidelitate permanentibus, sicut et hodie sunt pagani.

II

Fratres igitur predicatores hiis in gestis Ungarorum inventis compassi Ungaris, a quibus se descendisse nouerunt, quod adhuc in errore infidelitatis manerent, miserunt quatuor de fratribus ad illos querendum, ubicunque possent eos iuuante domino inuenire. Sciebant per scripta antiquorum, quod ad orientem essent, ubi essent penitus ignorabant. Predicti uero fratres qui missi fuerant, multis se exponentes laboribus, per mare, per terras eos usque post annum tercium quesiuerunt. Nec tamen propter multa uiarum pericula poterant in-

1) *Ipsorum.* In unele ediţii lipseşte acest cuvânt.

www.dacoromanica.ro

uenire, uno ipsorum excepto, sacerdote nomine Otto, qui tantum sub mercatoris nomine processit. Qui in quodam regno paganorum quosdam de lingua illa inuenit, per quos certus efficiebatur ad quas partes manerent, set illorum prouinciam non intrauit; ymmo in Ungariam est reuersus pro fratribus pluribus assumendis, qui cum ipso redeuntes, fidem illis catholicam predicarent. Set multis fractus laboribus post octauum reditus sui diem, cum omnem uiam illos querendi exposuisset, migrauit ad Christum.

III

Fratres uero Predicatores infidelium conuersionem desiderentes, quatuor fratres ad querendam gentem predictam iterato miserunt. Qui accepta fratrum suorum benedictione, habitu regulari in secularem mutato, barbis et capillis ad modum paganorum nutritis, per Bulgariam Assani [2]), et per Romaniam, [3]), cum ducatu et expensis domini Bele [4]) nunc regis Ungarie, usque Constantinopolim peruenerunt.

IV

Ibi intrantes in mare per triginta tres dies, uenerunt in terram que uocatur Sychia [5]), in ciuitatem que Matrica [6]) nuncupatur. Quorum dux et populi se christianos dicunt, habentes literas et sacerdotes Grecos. Princeps centum dicitur habere uxores. Omnes uiri caput omnino radunt, et barbam nutriunt delicate, nobilibus exceptis, qui in signum nobilitatis super auriculam sinistram paucos relinquunt capillos, cetera parte capitis tota rasa. Ubi propter societatis spem, quam expectabant, quinquaginta diebus moram fecerunt. Deus autem dedit ipsis graciam in conspectu domine, que super centum uxores regis maior erat, ita ut mirabili eos amplexaretur affectu, et in omnibus eis necessariis prouidebat.

---

2) *Bulgariam Assani.* Vezi în Hurmuzaki, *Doc.* I, facsimilul după Regestele Pontificilor romani, No. 77.

3) *Romaniam.* Facsimilul, *ibidem*, No. 77.

4) *Bele.* Facsimilul, *ibidem*, No. 77.

5) *Sichia.* Facsimilul, *ibidem*, No. 78.

6) *Matrica.* Facsimilul, *ibidem*, No. 78.

www.dacoromanica.ro

V

Inde progressi consilio et adiutorio predicte domine per desertum, ubi nec homines nec domos inuenerunt, diebus tredecim transiuerunt; ibique uenerunt in terram, que Alania [7]) dicitur, ubi christiani et pagani mixtim manent. Quot sunt uille, tot sunt duces, quorum nullus ad alium habet subiectionis respectum. Ibi continua est guerra ducis contra ducem, uille contra uillam. Tempore arandi omnes unius uille homines armati simul ad campum uadunt, simul omnes metunt, et contiguo terre spacio hec exercent, et quidquid extra uilam siue in lignis aquirendis siue in aliis operis habent, uadunt omnes pariter et armati, nec postea ullo modo pauci per totam septimanam de uillis suis quacunque de causa egredi absque periculo personarum, excepta sola die dominica a mane usque uesperum, que in tanta deuocione apud eos habetur, quod tunc quilibet quantumcumque mali fecerit, uel quocumque habeat aduersarios, securus potest siue nudus siue armatus, eciam inter illos, quorum parentes occidit, uel quibus alia mala intulit, ambulare. Illi qui christiano ibi censentur nomine, hoc obseruant, quod de uase illo nec bibunt nec comedunt, in quo murem mori contingit, uel de quo canis comedit, nisi fuerit prius a suo presbytero ben dictum; et qui aliter facit a christianitate efficitur alienus. Et siquis eorum quocumque casu hominem occidit, pro eo nec penitentiam, nec benedictionem accipit; ymmo apud eos homicidium pro nichilo reputatur. Crucem in tanta habet reuerentia, quod pauperes siue indigene siue aduene, qui multitudinem secum habere non possunt, si crucem qualemcumque super astam cum uexillo posuerint, et eleutam portauerint ,tam inter christianos quam inter paganos omni tempore secure incedunt.

VI

De loco illo fratres societatem habere non poterant procedendi, propter timorem Tartarorum [8]), qui dicebantur esse uicini. Propter quod duobus ex illis reuertentibus, reliquis duobus perseuerantibus, in eadem terra in penuria maxima sex mensibus sunt morati, intra quos nec panem nec potum preter aquam habebant. Set unus fratrum, sacerdos, coclearia et quedam alia preparauit, pro quibus ali-

7) *Alania.* Facsimilul, *ibidem*, No. 79.

8) *Tartarorum.* Facsimilul, ibidem, No. 80.

www.dacoromanica.ro

quando parum de milio receperunt, de quo non nisi tenuiter nimis poterant sustentari. Unde decreuerunt duos ex se uendere, quorum precio alii ceptum iter perficerent, sed non inuenerunt emptores, quia arare et molere nesciuerunt. Unde necessitate coacti duo ex eis de illis partibus uersus Ungariam redierunt, alii uero remanentibus ibidem, nolentes desistere ab itinere inchoato.

VII

Tandem ipsi habita quorundam paganorum societate iter arripientes per deserti solitudinem, triginta septem diebus continuo iuerunt. Intra quos uiginti duobus panibus subcinericiis usi sunt, adeo paruis, quod in quinque diebus potuissent, et non ad sacietatem, totaliter comedisse. Unde frater qui sanus quidem, set sine uiribus fuit, cum maximo labore et dolore libenter tamen de deserto eduxit. Infirmus autem frater plus sano quam sibi compaciens, illi frequenter dicebat quod ipsum in deserto relinqueret tanquam mortuum et truncum inutilem, ne per occupacionem ipsius negligeretur opus dei. Qui neque quidem consensit, set usque ad mortem ipsius secum in itinere laborauit. Pagani comites uie ipsorum, credentes ipsos habere pecuniam, fere eos occiderunt perquirendo.

VIII

Transito autem deserto sine omni uia et semita, trigesimo septimo die uenerunt in terram Sarracenorum que uocatur Uela [9]), in ciuitatem Bundam [10]), ubi nullo modo apud aliquem poterant hospicium obtinere, sed in campo manere oportuit in pluuia et frigore. Diebus uero frater, qui sanus fuit, sibi et infirmo fratri eleemosynam per ciuitatem querebat. Et tam in potu quam in aliis potuit inuenire, precipue a principe ciuitatis, qui eum christianum esse intelligens, libenter ei eleemosynas porrigebat. Quia tam princeps quam populus illius regionis publice dicunt, quod cito fieri debebant christiani et ecclesie Romane subesse.

---

9) *Vela.* Facsimilul, *ibidem*, No. 81. La Enlicher, *Mon. Arp.* şi *Fejér, Codex Dipl.* IV, p. 54: Veda.

10) *Bundam*, Facsimilul, ibi*dem*, No. 82.

www.dacoromanica.ro

IX

Inde ad aliam ciuitatem processerunt, ubi predictus frater infirmus, Gerardus nomine[11], sacerdos, in domo Sarrarceni, qui eos propter Deum recepit, in domino obdormiuit, et est sepultus ibidem.

X

Postmodum frater Iulianus, qui solus remanserat, nesciens qualiter posset habere recessum, factus est seruiens unius Sarraceni sacerdotis et uxoris eius, qui in magnam Bulgariam[12]) profecturus, quo et pariter peruenerunt. Est uero magna Bulgaria regnum magnum et potens, opulentas habens ciuitates; set omnes sunt pagani. In regno illo publicus est sermo quod cito fieri debeant christiani, et Romane ecclesie subiugari, set diem asserunt se nescire, sicut enim a suis sapientibus audierunt.

XI

In una magna eiusdem prouincie ciuitate, de qua dicuntur egredi quinquaginta milia pugnatorum, frater unam mulierem Ungaricam inuenit, que de terra quam querebat, ad partes illas tradita fuit uiro. Illa docuit fratrem uias, per quas esset iturus, asserens quod ad duas dietas ipsos posset Ungaros quos querebat procul dubio inuenire. Quod et factum est. Inuenit enim eos iuxta fluuium magnum Ethyl[14]). Qui eo uiso et quod esset Ungarus christianus intellecto, in aduentu ipsius non modicum sunt gauisi, circumdantes eum per domos et uillas, et de rege et regno christianorum fratrum ipsorum fideliter perquirentes. Et quidcumque uolebat tam de fide, quam de aliis eis proponere, diligentissime audiebant, quia omnino habebant Ungaricum ydioma, et intelligebant eum et ipse eos. Pagani sunt, nullam dei habentes noticiam, sed nec ydola uenerantur, set sicut bestie uiuunt. Terras non colunt. Carnes equinas, lupinas et huiusmodi comedunt. Lac equinum et sanguinem bibunt. In equis et armis habundant, et strenuissimi sunt in bellis. Sciunt enim per rela-

---

11) *Gerardus*, La Fejér, *op. cit.*, IV. 1. p. 54 şi la Endlicher, *op. cit.*, p. Bernardus.

12) *Bulgariam*, Facsimilul, *ibidem*, No. 82.

13) *Bulgaria*, Facsimilul, *ibidem*, No. 83.

14) *Ethyl*, Facsimilul, *ibidem*, No. 84.

www.dacoromanica.ro

ciones antiquorum, quod isti Ungari ab ipsis descenderant, set ubi essent ignorabant.

XII

Gens Tartarorum uicina est eis, set hiidem Tartari committentes cum eis, non poterant in bello eos deuincere, ymmo in primo prelio deuicti sunt per eos. Unde ipsos sibi amicos et socios elegerunt. Itaque simul iuncti XV regna uastauerunt omnino. In hac Ungarorum terra dictus frater inuenit Thartaros, et nuncium ducis Tartarorum, qui sciebat Ungaricum, Ruthenicum, Cumanicum, Theutonicum, Sarracenicum et Tartaricum [15]). Qui dixit quod exercitus Thartarorum, qui tunc ibidem ad quinque dietas uicinus erat, contra Alemaniam uellet ire, set alium exercitum quem ad destructionem Perrarum miserant, expectabant. Dixit etiam idem, quod ultra terram Tartarorum esset gens multa nimis, omnibus hominibus alcior et maior, cum capitibus adeo magnis, quod nullo modo uidentur corporibus suis conuenire, et quod eadem gens de terra sua exire proponit, pugnaturi cum omnibus illis, qui eis resistere uoluerint, et uastaturi omnia regna, quecumque poterunt subiugare.

XIII

Frater, hiis omnibus intellectis, licet ab Ungaris inuitaretur ut maneret, non decreuit [16]) duplici racione. Una quia si regna paganorum et terra Ruthenorum, que sunt media inter Ungaros christianos et illos, audirent quod illi ad fidem catholicam inuitarentur, dolerent, et uias omnes forsitan de cetero obseruarent, timentes quod si illos istis contingeret christianitate coniungi, omnia regna intermedia subiugarent. Alia racione quoniam cogitabat, quod si eum in breui mori aut infirmari contingeret, frustratus esset labor suus, eo quod nec ipse profecisset in illis, nec fratres Ungarie, ubi esset gens eadem scire possent. Cum igitur uellet reuerti, docuerunt eum hiidem Ungari uiam aliquam, per quam posset tucius peruenire.

---

15) *Ungaricum, Ruthenicum, Cumanicum, Theotonicum, Sarracenicum et Tartaricum*, Facsimilul, *ibidem*, No. 86, 87.

16) *Non decreuit.* La Theiner şi Hurmuzaki, *loc. cit.*, p. 158: donec decreuit.

www.dacoromanica.ro

XIV

Incepit autem frater redire tribus diebus ante festum natiuitatis beati. Joannis Baptiste, et paucis diebus in uia quiescens, tam per aquas quam per terras, secundo die post natiuitatem domini Ungarie portas intrauit. Et tamen per Rutheniam et Poloniam eques uenit.

In redeundo de predicta Ungaria transiuit in fluuio regnum Morduanorum [17]) quindecim diebus. Qui sunt pagani et adeo homines crudeles, quod pro nichilo reputatur homo ille qui multos homines non occidit. Et cum aliquis in uia procedit, omnium hominum capita quos occidit, coram ipso portantur. Et quanto plura coram uno quoque portantur capita, tanto melior reputatur. De capitibus uero hominum scyphos faciunt, et libencius inde bibunt. Uxorem ducere non permittitur, qui hominem non occidit. Isti a prophetis suis accipientes quod esse debeant christiani, miserunt ad ducem Magne Laudomerie[19]), que est terra Ruthenorum[20]) illis uicina, quod eis mitteret sacerdotem, qui ipsis baptismum conferret. Qui respondit: non meum est hoc facere, set pape Romani. Prope enim est tempus, quod omnes fidem ecclesie Romane debemus suscipere, et eius obediencie subiugari.

17) *Ruthinorum.* Facsimilul, *ibidem*, No. 88.

18) *Morduanorum.* Facsimilul, *ibidem*, No. 89.

19) *Magne Laudamerie.* Facsimilul, *ibidem*, No. 90.

20) *Ruthenorum.* Facsimilul, *ibidem*, No. 91.

www.dacoromanica.ro

RICARDUS

DESCOPERIREA UNGARIEI CELEI MARI

I

Se găseşte scris în «Faptele Ungurilor» încreştinaţi că ar mai exista şi o altă Ungarie mai mare, din care au plecat cei şapte duci cu triburile lor ca să-şi caute altă patrie, de oarece ţara lor proprie nu mai putea să hrănească aşa de mulţi locuitori. Aceşti duci treeând prin multe ţări, pe cari le-au distrus, au ajuns în sfârşit în pământul care acum se numeşte Ungaria, pe atunci însă Păşunile Romanilor. Această ţară au preferat-o pentru locuinţele lor înaintea tuturor celorlalte ţări şi au supus popoarele cari atunci locuiau acolo. Aci, în sfârşit, ei au fost convertiţi la religia catolică de primul rege, Ştefan cel Sfânt, Ungurii de mai înainte, dela cari plecaseră stăruind încă în credinţa lor, căci şi astăzi sunt păgâni.

II

Fraţii predicatori, gândindu-se cu milă la Ungurii despre cari se scrie în Faptele Ungurilor şi dela cari au aflat că ar fi plecat, fiindcă acestia au rămas până acum în rătăcirea necredinţei lor, au trimis pe patru inşi dintre fraţii lor ca să-i caute pe aceia şi cu ajutorul lui Dumnezeu să-i găsească oriunde se va putea. Căci aflaseră din scrisul celor vechi că ar fi trăind în Orient, unde anume, nu puteau nicidecum să ştie. Deci numiţii fraţi cari fuseseră trimişi, după ce s'au expus la multe neajunsuri, deşi i-au căutat, vr'o trei ani de zile, pe apă şi pe uscat, nu i-au putut găsi din cauza multelor primejdii de călătorie; în afară de unul singur dintre ei, preotul numit Otto. Acesta a călătorit numai ca negustor şi a aflat într'o ţară oarecare, barbară, pe nişte oameni de aceeaşi limbă, de cari a

www.dacoromanica.ro

fost informat, unde s'ar găsi aceştia, dar în ţara lor n'a intrat. S'a întors însă înapoi în Ungaria ca să ia cu sine mai mulţi fraţi cu cari să se întoarcă şi să predice credinţa catolică. Dar fiindcă el era istovit de multe necazuri, după opt zile dela înapoierea sa, după ce le-a expus tot drumul pe unde să umble spre a-i căuta, a repausat în Domnul.

III

Fraţii predicatori însă dorind să convertească pe necredincioşi au trimis din nou patru fraţi spre a căuta poporul amintit. Aceştia, după ce au primit binecuvântarea fraţilor lor şi după ce şi-au schimbat costumul călugăresc într'altul lumesc şi şi-au lăsat părul şi barba în felul păgânilor, au pornit la drum şi au ajuns subt conducerea unor călăuze şi cu cheltuiala domnului Bela, acum rege al Ungariei, prin Bulgaria lui Assan şi prin Romania, până la Constantinopol.

IV

De aci plecând pe mare, timp de treizeci de zile, au sosit în ţara ce se chiamă Sichia, în cetatea numită Matrica. Ducele şi popoarele de aci se zic creştini, având literile greceşti şi preoţi greci. Principele, se spune, că are o sută de soţii. Bărbaţii, cu toţii, îşi rad capul peste tot, îşi lasă însă barbă şi şi-o îngrijesc, afară de nobili cari ca semn al nobleţei lor îşi lasă puţini peri peste urechea stângă, restul capului fiind cu totul ras. In această localitate, în nădejdea unei tovărăşii pe care o aşteptau, au zăbovit cincizeci de zile. Dumnezeu însă le-a procurat aci o mare favoare prin mijlocirea unei doamne care era mai mare peste cele o sută de femei ale regelui, astfel că i-a îmbrăţişat cu o deosebită iubire şi le-a pus la îndemână toate cele necesare.

V

De aci, înaintând, după povaţa şi cu ajutorul numitei doamne, printr'un deşert, unde nu întâlniră nici oameni nici case, au umblat treisprezece zile, după cari au ajuns în ţara ce se numeşte Alania, unde trăesc creştini amestecaţi cu păgâni. Câte sate sunt, tot atâţia duci au, dintre cari niciunul nu are respectul supunerii faţă de un

www.dacoromanica.ro

altul. Războiul este aci necontenit, un duce contra altui duce, o cetate contra altei cetăți. In timpul aratului toți oamenii dintr'un sat, merg la câmp împreună, înarmați, și cu toții împreună seceră și lucrează pământul care este lipit unul de altul. Și tot ce fac, afară din sat, fie în procurarea de lemne, fie în alte lucrări, merg cu toții împreună și înarmați, și, subt niciun motiv, în urmă, nu pot mai puțini inși să iasă în timpul unei săptămâni întregi din satele lor fără primejdie personală. Se exceptează numai Dumineca, de dimineață și până seara, care la ei este ținută cu atâta sfințenie că atunci oricine și orice rău, cât de mare, ar fi făcut, sau oricâți dușmani ar avea, poate să plece singur, fie înarmat, fie neînarmat, chiar și între aceia ai căror părinți i-ar fi omorît, sau cărora le-ar fi pricinuit alte nenorociri. Cei cari, în această țară, se socotesc drept creștini se feresc să bea sau să mănânce din vasul în care se va fi întâmplat să moară vr'un șoarece sau din care să fi mâncat vr'un câine, decât dacă va fi fost sfințit mai nîainte de preotul său; căci cel ce ar face altfel pierde calitatea de creștin. Dacă cineva dintre ei va fi omorît vr'un om din vr'o întâmplare oarecare, pentru aceasta nu primește nici pedeapsă dar nici binecuvântare; la ei omuciderea se considera ca lucru de nimic. Crucea o țin într'atâta cinste că cei săraci, fie indigeni, fie străini, cari nu pot avea pe lângă ei mai mulți oameni, dacă va fi pus o cruciuliță pe lancea sa împreună cu un steguleț și o va fi ținut ridicată, atât între păgâni cât și între creștini, poate să umble în siguranță.

VI

Din această localitate înainte, frații nu mai putură să aibă tovarăși pentru călătoria lor, de teamă de Tătari cari se zicea că trăiesc în vecinătate. De aceea, doi dintre ei s'au gândit să se întoarcă, ceilalți doi însă au stăruit să rămână în aceeași țară, timp de șase luni, în cea mai mare sărăcie. Aci, ei, în afară de apă, nu aveau, nici pâine, nici băutură. Dar unul dintre frați, un preot, a lucrat făcând linguri și alte lucruri, pentru cari, câte odată, au primit puțin meiu, din care pentru câtăvra vreme au putut să se menție. De aceea, au hotărît ca să vânză ca robi pe doi dintre ei, cu prețul cărora ceilalți să poată să-și isprăvească călătoria, dar n'au găsit cumpărători, fiindcă ei nu știau nici să are nici să macine. Din această cauză, zoriți de mare nevoie, doi dintre ei s'au întors din acele părți spre Ungaria; ceilalți doi însă au rămas acolo, nevoind să-și întrerupă călătoria începută.

www.dacoromanica.ro

VII

In sfârşit, întovărăşindu-se cu câţiva păgâni şi apucând drumul prin singurătatea deşertului, au mers necontenit treizeci şi şapte de zile. In acest timp au consumat douăzeci şi două de pâini făcute în spuză, aşa de mici că în cinci zile ar fi putut să le mănânce pe toate, fără să se sature. De aceea fratele care era în adevăr sănătos, dar fără putere, cu foarte mare suferinţă şi durere, a scăpat mulţumit din deşert; fratele cel infirm compătimind mai mult pe cel sănătos, decât pe sine, îi spunea mereu, să-l lase pe loc în deşert, ca pe un mort şi ca pe un trunchiu nefolositor, ca să nu neglijeze, ocupându-se de el, lucrarea lui Dumnezeu. Acesta însă nu s'a învoit în niciun chip, ci până la moartea lui a suferit cu el împreună pe drum. Păgânii însă, tovarăşii lor de drum, crezând că au bani, aproape i-au omorît perchiziţionându-i.

VIII

După ce au trecut, fără de nici o cale sau potecă, prin acest deşert, în ziua a treizeci şi şaptea au ajuns în ţara Sarracenilor, care se numeţe Veda, în oraşul Bunda, unde n'au putut să găsească nicidecum, la nimenea , nici o găzduire, ci au trebuit să rămână în câmp, în ploaie şi în frig. Ziua însă fratele care era sănătos cerea de pomană prin oraş pentru sine şi pentru fratele cel infirm. Şi a putut găsi câte ceva şi de băutură şi de altele, mai ales dela principele cetăţii care, înţelegând că este creştin, îi dedea bucuros de pomană; fiindcă atât principele cât şi poporul din acea regiune spun în gura mare că în curând vor trebui să se încreştineze şi ei şi să se supună bisericii romane.

IX

De aci s'au dus întro' altă cetate, unde fratele cel infirm, cu numele Bernardus, preot, a adormit în Domnul, în casa Sarracenului care, pentru Dumnezeu, i-a primit, şi a fost înmormântat acolo.

X

In urmă fratele Julianus care singur mai rămăsese, neştiind cum ar putea să meargă înainte, s'a băgat servitor la un preot Sarra-

www.dacoromanica.ro

ceam şi la soţia acestuia, cari aveau de gând să plece în Marea Bulgarie, unde de fapt au şi ajuns împreună. Marea Bulgarie e în adevăr o ţară mare şi puternică, având cetăţi bogate. Aci sunt toţi păgâni. In regatul acesta umblă vorba că în curând se vor face cu toţii creştini şi supuşi bisericii din Roma. Dar susţin că ziua precisă nu o ştiu. Astfel doar au aflat dela înţelepţii lor.

XI

Intr'o cetate mare din această provincie, din care se spune că se pot scoate cincizeci de mii de soldaţi, fratele a găsit o femee ungară care din ţara pe care el o căuta, a fost măritată în părţile acelea. Ea a arătat fratelui drumul pe care avea să meargă, susţinând că, după o cale de două zile, va putea găsi fără îndoială pe Ungurii pe cari îi caută. Ceea ce s'a şi întâmplat. Căci i-a găsit lângă marele fluviu Ethil. Aceştia văzându-l şi înţelegând că el este Ungur creştin, s'au bucurat nu puţin de întâlnirea lui ,înconjurându-l prin case şi prin sate şi întrebându-l cu prietenie despre rege şi regatul fraţilor lor creştini. Şi tot ceeace voia să le vorbească, atât despre credinţă cât şi despre altele, îl ascultau cu plăcere fiindcă, peste tot, aveau graiul unguresc şi îl înţelegeau, şi el pe ei. Ei sunt păgâni neavând nici o cunoştinţă despre Dumnezeu. Dar nu se închină nici la idoli, ci trăesc ca dobitoacele. Nu cultivă pământul, mănâncă carne de cal, de lup şi altele de acest fel. Beau lapte şi sânge de cal. Au o mare bogăţie de cai şi de arme şi în războaie sunt foarte viteji. Cunosc din tradiţiile celor vechi că Ungurii descind din ei, dar nu cunosc ţara unde se găsesc.

XII

Poporul Tătarilor este în vecinătatea lor. Tătarii aceştia însă, ciocnindu-se cu ei, n'au putut să-i birue în războiu; ba, din contră, în prima bătălie au fost învinşi de ei. De aceea, şi i-au făcut de prieteni şi tovarăşi, astfel că, uniţi împreună, au devastat în totul cincisprezece regate. In această ţară a Ungurilor, numitul frate a găsit Tătari şi pe trimisul ducelui Tătarilor care ştiea ungureşte, ruseşte, limba comanică, theutonică, sarracenică şi tătară. Acesta a spus că armata Tătarilor care atunci era la o distanţă de cinci zile este gata să meargă în contra Alamaniei; dar aşteptau o altă armată pe care o trimiseseră pentru distrugerea Perşilor. Tot el a

www.dacoromanica.ro

spus că dincolo de ţara Tătarilor este un popor foarte numeros, mai înalţi şi mai mari decât toţi oamenii, cu capetele atât de mari, că nu par de fel potriviţi cu corpurile lor şi că şi acest popor îşi propune să plece din ţara lor, având să bată pe toţi aceia cari vor îndrăzni să li se opue şi că vor devasta toate regatele pe cari vor putea să le subjuge.

XIII

Fratele înţelegând toate acestea, deşi era poftit de Unguri să mai rămâe, totuşi nu s'a hotărît, din două motive. Intâiu, fiindcă, dacă regatele păgânilor şi ţara Ruthenilor, cari se găsesc la mijloc între Ungurii creştini şi aceia, ar auzi că Ungurii necreştini sunt invitaţi să se facă creştini, le-ar părea rău şi ar recurge la toate mijloacele, temându-se că, dacă s'ar întâmpla ca aceştia să se unească cu creştinătatea, ar subjuga împreună toate ţările intermediare. Şi al doilea motiv, fiindcă se gândea că dacă s'ar întâmpla ca el să moară în curând sau să se îmbolnăvească, toată lucrarea sa s'ar zădărnici, fiindcă nici el n'ar avea nici un câştig la ei, nici fraţii săi din Ungaria n'ar şti unde se găseşte acest popor. Prin urmare, fiindcă voia să se întoarcă, aceiaşi Unguri i-au arătat o altă cale pe care să poată să ajungă mai sigur acasă.

XIV

Iar, fratele a început să se înapoieze, trei zile înainte de sărbătoarea naşterii Sfântului Ioan Botezătorul, şi odihnindu-se câteva zile pe drum, după ce a mers şi pe apă şi pe uscat, a intrat, a doua zi după naşterea Domnului, pe porţile Ungariei. Prin Ruthenia şi Polonia a mers călare.

XV

In drumul său, la întoarcere din Ungaria cea Mare, a trecut peste un fluviu în regatul Morduanilor, timp de cincisprezece zile. Aceştia sunt păgâni şi oameni atât de cruzi că despreţuesc pe acela care n'a fost în stare să omoare mai mulţi oameni. Şi când cineva merge în călătorie, poartă, înaintea sa, capetele tuturor acelor oameni pe cari i-a ucis. Şi cu cât mai multe capete sunt duse înaintea cuiva, cu

www.dacoromanica.ro

atâta reputaţia acestuia este mai mare. Iar din titvele de oameni îşi fac cupe şi beau mai bucuros din acestea. N'are voie să se însoare cel ce n'a ucis un om. Aflând aceştia dela prevestitorii lor că vor trebui să se încreştineze şi ei, au trimis la ducele din Marea Laudameria, care este ţara Ruthenilor, vecină cu ei, ca să le trimeaţă un preot care să le împărtăşească botezul. Acesta le răspunse: nu este treaba mea să fac aceasta, ci a Papei dela Roma: căci este aproape timpul, când toţi vom trebui să primim credinţa bisericii romane, şi să ne supunem ascultării ei.

www.dacoromanica.ro

INDICELE NUMELOR PROPRII DIN TEXTUL LATIN

Alamannia 14.
Alania 11.
Assanus 10.

Bela 10.
Bulgaria 10, 13.
Bunda 12.

Constantinopolis 10.

Ethyl 13.

Gerardus 13.
Gregorius 9.

Ioannes 15.
Iulianus 13.

Laudomerie 15.

Matrica 10.
Morduani 15.

Otto 10.

Persia 14.
Polonia 15.

Romania 10.
Ruthenia, Ruthenicus 14, 15.

Sychia 10.
Sarracenus 13.
Stephannus 9.

Tartarus 11, 14.

Ungaria, 9, 10, 12, 13, 14.

Vela 12.

Tip. „Bucovina", I. E. Toroutiu, Str. Grigore Alexandrescu No. 4, Bucureşti III.

www.dacoromanica.ro